

Europa en de vermaatschappelijking van de onderneming

Hans Blokdijk

Eind 1979 verscheen een speciaal nummer van dit blad dat geheel was gewijd aan de vermaatschappelijking van de onderneming; het is nadien nog in een handzaam boekje met een kleurrijke kaft uitgegeven. Vrijwel alle auteurs bleken, al dan niet uitgesproken, van de veronderstelling uit te gaan dat de vermaatschappelijking van de onderneming onomkeerbaar was; de vraag was steeds: hoe ga je er mee om?

Toch leefden wij toen al in de Grote Stagflatie. De Westerse economieën liepen vast; het was duidelijk dat er iets gebeuren moest. In die jaren begon de uitdrukking 'Eurosclerose' opgang te maken, vooral in Noord-Amerika. Hoewel ook daar de situatie verre van rooskleurig was, kreeg men de indruk dat Europa binnen niet al te lange tijd aan de 'rigor mortis' zou beginnen. Hier was echter nog lang niet duidelijk dat datgene wat 'de rigueur' was, zoals de vermaatschappelijking van de onderneming, kritisch op zijn bijdrage aan de naderende lijfverstijving gezien zou moeten worden.

Sindsdien is er veel gebeurd. De reeds krachtige opkomst van Japan werd gevolgd door het opgroeien van een heel nest Oostaziatische tijgers: Hong Kong, Singapore, Taiwan, Zuid-Korea, terwijl thans nog enkele welpen klaar staan. Duidelijk is geworden dat de mate van economische groei samenhangt met cultuur: niet met de gebeurtenissen in musea en concertzalen, maar met het geheel van normen en waarden; 'cultuur' in dezelfde zin als in het inmiddels in zwang geraakte woord 'bedrijfscultuur'. De Oostaziatische cultuur was een geheel andere dan

de toenmalige Westeuropese, waarin de vermaatschappelijking van de onderneming welig kon tieren.

Maar ook in West-Europa heeft een cultuuromslag plaatsgevonden, al wordt die nog steeds door velen betreurd. In Nederland werd die bewerkstelligd door het eerste kabinet-Lubbers; in Engeland bereikte Thatcher deze in het Zuiden, zij het niet in het Noorden. De grootste impuls kwam echter niet uit één van de afzonderlijke landen, maar uit Brussel, en wel uit het Brussel van Delors, niet dat van Martens. De Single European Act en het Witboek dat 'Europa 1992' inluidde deden economische grenzen vervagen en maakten het marktterrein meer egaal, zij het ook gladder. Ondernemen werd weer respectabel, maar er moest, en moet, méér ondernomen worden om mee te blijven spelen. Dat komt in Nederland, zij het met enige vertraging, hard aan: na de subsidiebijbel van Financiën komt de kartelcatalogus van Economische Zaken onder vuur te liggen. Het conglomeraat Nederland N.V. staat onder druk van middelpuntvliedende krachten. Intussen raakte de uitdrukking 'vermaatschappelijking van de onderneming' uit de mode.

En terecht. Die slagzin was uitgevonden door degenen die met leedwezen constateerden dat de samenleving minder maakbaar was dan zij eerder geloofden. Daarom moesten ondernemingen vrijwillig allerlei verantwoordelijkheden op zich nemen die de

Prof. J.H. Blokdijk, registeraccountant, is directeur van J. H. Blokdijk Advies B.V. en adviseur van ondernemingen en accountants. Hoogleraar toegepaste Accountantscontrole aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Heeft vele vaktechnische functies bij het NIVRA vervuld.

overheid niet bleek te kunnen dragen.

Echt ondernemen werd ondergeschikt aan allerlei andere doelstellingen. Dat leidde ook tot het aanvaarden van afwenteling door ondernemingen van allerlei lasten op de gemeenschap. Het is geen wonder dat de stelling 'de vervuiler betaalt' eerst ingang vond na de eerderbeschreven cultuuromslag.

Om mee te blijven doen op het grotere, geëffende speelveld moeten ondernemingen dus ondernemen, en dat mag ook weer. Daarbij moet de aandacht niet te veel worden afgeleid van de hoofdtak: het leveren van produkten en diensten waaraan behoefte bestaat, tegen een prijs die de desbetreffende behoeftigen daarvoor over hebben, en die een passende beloning vormt voor de onder- en werknemers die bereid zijn goede kwaliteit te leveren; dit laatste is al moeilijk genoeg. Die doelstelling moet niet verwaterd raken of gefrustreerd worden door doelstellingen van anderen: die moeten zij met hun eigen activiteiten zien te bereiken, en niet op ondernemingen afwentelen.

Ondernemen impliceert vrijheid, anders valt er niets te ondernemen; dan zijn er slechts commando's op te volgen. Vrijheid impliceert echter verantwoordelijkheid. Dat betekent verantwoording afleggen, en dat zou zeker wel wat meer kunnen omvatten dan de mededeling van de financiële gevolgen van het handelen en nalaten: zo zou een vorm van milieuverantwoording best op zijn plaats kunnen zijn. Ik be-

pleit stellig geen terugkeer naar het conservatieve vrijheidsideaal dat door Thatcher is gepropageerd, maar evenmin naar de nogal totalitaire vorm van maatschappelijke berichtgeving die in de jaren zeventig in denktanks is bedacht, en daarbuiten dan ook geen levensvatbaarheid bleek te hebben.

Er is echter stellig een zinvolle rol voor de overheid, ook op het economische speelveld. De overheid moet dit effenen en bovendien de grenzen daarvan aangeven. Dit laatste klinkt als het vertrouwde 'randvoorwaarden scheppen', maar de vraag is of men hiermee hetzelfde bedoelt. De overheid moet niet bepalen wat de onderneming mag, maar wat deze niet mag, of wat deze moet indien... Met andere woorden: de overheid moet slechts verboden of voorwaardelijke geboden geven, zoals: indien gij afval voortbrengt, zult gij dit op een nette manier onschadelijk (doen) maken. De regelingen zullen doelen, maar liefst geen middelen moeten voorschrijven.

De vermaatschappelijking van de onderneming is een contradictio in terminis: hoe méér vermaatschappelijking, des te minder onderneming. De Romaanse vorm van het woord 'vermaatschappelijking' is 'socialisatie'. Dat woord is nogal eens gebruikt als euphemisme voor 'nationalisatie'. De weg daarheen is inmiddels in omgekeerde richting geslagen: naar de 'privatisering'. Laten wij dan het begrip 'vermaatschappelijking van de onderneming' nu, in 1992, maar ten grave dragen.